

Norbert Scheuer

Zimní včely

P R
O S T
O R

**P R
O S T
O R**

Norbert Scheuer

**P R
O S T
O R**

Norbert Scheuer
Zimní včely

přeložila Jitka Nešporová

Praha, 2021

**P R
O S T
O R**

Autorem ilustrací v této knize je Erasmus Scheuer.

Knihu finančně podpořily

Ministerstvo kultury ČR

MINISTERSTVO
KULTURY

Goethe-Institut

GOETHE
INSTITUT

Česko-německý fond budoucnosti

ČESKO-NĚMECKÝ
FOND BUDOUCNOSTI
DEUTSCHTSCHEMISCHER
ZUKUNFTSFONDS

© Norbert Scheuer 2019

Translation © Jitka Nešporová 2021

Illustrations © Erasmus Scheuer 2019

Czech edition © PROSTOR 2021

ISBN 978-80-7260-510-1

Pro Elviru

Je mi smutno po včelách. Utýraly je nenávistné armády.

Isaak Babel, *Rudá jízda*

Deník z let 1944–1945

Egidius Arimond

Nedatovaný list

*Celou skutečnost zobrazit
nelze. Jen její výběr.*
Pär Lagerkvist

Bydlím v hornickém městečku ležícím na řece, jež se vine opuštěnou členitou krajinou, oblastí s malými vesnicemi uprostřed pastvin a smrkových, borových i bukových le-sů, co se táhnou až k belgickým hranicím. Odjakživa to byl pustý, neúrodný kraj, který vznikl během variského vrásně-ní, ční tu horské hřebeny sopečného původu, jež převyšují pahorkatou krajinu s její bujnou vegetací, kterou včely oči-vidně milují, neboť tu žijí dlouhé miliony let, byly tu dáv-no předtím, než povodí říčky Urft začali osidlovat lidé. Po mnoha staletích sem mniši přinesli křesťanství, zdejší kelt-ské a germánské kmeny však přesto dál uctívaly své bohyně i duchy lesa a země. K těmto prvním mnichům patřil i je-den z našich předků, jak nám vyprávěl otec, byl to benedik-tin jménem Ambrosius, žil v nedalekém klášteře a včelařil. Kvůli milostnému poměru s venkovským děvčetem tento Ambrosius v roce 1492 klášter opustil a v jedné z horských vísek založil rodinu. Z tohoto svazku vzešla první generace Arimondů. Přišly války, morové rány, hladomory, období

míru a zase války, kdy mí předci chovali včely a hospodařili na vápnité půdě v povodí Urftu a přežili tak všechny útrapy dějin. Teprve můj otec hospodaření zanechal a začal pracovat v nedalekém rudném dole – a přitom dál choval včely. Já jsem z rodiny první, kdo usiloval o akademické vzdělání, a kvůli studiím jsem na delší dobu opustil rodnou Eifelskou vrchovinu. Nakonec jsem se vrátil domů, když matka zemřela a otec, sešlý věkem, tu žil sám. Nejprve jsem nastoupil jako učitel na místní gymnázium, a přitom jsem otci pomáhal se včelařením. Od té doby, co jsem byl ze školské služby předčasně propuštěn, starám se už jen o včely a sám pro sebe pátrám po našem benediktinském předkovi. Živobytí si obstarávám prodejem výrobků z medu, svíček z včelího vosku a medoviny, své zboží nabízím po obchodech v okolí anebo na trzích. Až skončí válka, chci odsud odejít a konečně dát té ponuré krajině sbohem, začít život ve velkém městě; bojím se ale, že pak už bude pozdě, tolik měst už je zničených. Možná tu budu muset zůstat napořád.

Zima 1944

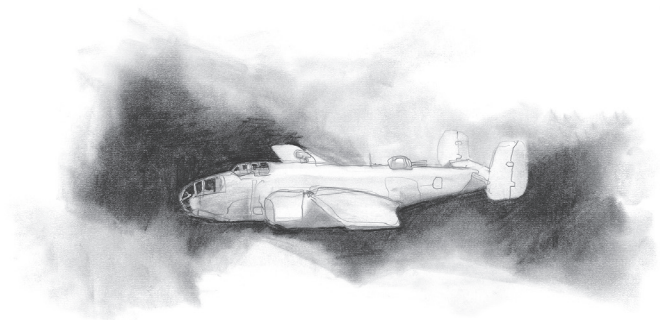
Pondělí 3. ledna 1944

Havarovalo tu letadlo, americký letoun Mitchell B-25. Včera jsem byl na místě, kde se zřítil. Letadla jsme s bratrem Alfonsem pozorovali už v dětství a já se o ně zajímám dodnes. Většinu strojů poznám podle obrysu, podle hranatých, oválných nebo špičatých křídel, trupu nebo ocasní plochy řízení a podle příslušné výzbroje. Bratr odjakživa snil o tom, že se nějakým způsobem vzdálí zemi a nechá ji daleko za zády; co si vzpomínám, chtěl se stát hvězdoplavcem. Na zdi v jeho pokoji ještě pořád visí jeho kresby letadel a raket, se kterými měli lidé dobýt vesmír. Na policiče jsou knihy Hanse Dominika a Julese Vernea, romány o kosmických cestách a dobrodružných expedicích do nitra Země. Po skončení školní docházky se Alfons přihlásil k luftwaffe. První zprávu jsme od něho dostali až v době, kdy již několik měsíců navštěvoval pilotní školu. K dopisu byla přiložena fotografie; je na ní vidět, jak stojí s kamarády vedle cvičného letadla v hangáru a usmívá se.

Od začátku války nad Urftem denně přelétají stíhací eskadry a bombardovací letouny. Podle zvuku motorů je často rozpoznám dříve, než jsou vidět.

Mitchell B-25 se zaryl přídí do země. V rámu prosklené kabiny viselo spálené tělo; hlavy, nohy a ruce ostatních členů osádky ležely rozmetané v bahnitěm poli, pilot s vymknutými končetinami zůstal sedět hned vedle svého stroje. Nalezeno bylo jen pět členů osádky. Vojenská policie zata-rasila široké okolí; vojáci ohledali mrtvé, nalezené zbraně ihned skryli v ramenních vycpávkách svých mundúrů. Později se v místním hostinci povídalo, že našli boxery, pistole,

hedvábný šátek s potiskem říšské mapy, kapesní kompas, zavírací nůž, zlaté prsteny, pilotní hodinky, rodinné fotografie, bibli, fotky nahých žen světlé i tmavé pleti.

Mitchell B-25:

Osádka: šest mužů, pohon: dva hvězdicové motory Wright Cyclone, každý o výkonu 1850 koňských sil, výzbroj: osm kulometů jako obranná výzbroj, osm kulometů pro střelbu vpřed, nosnost pum: 1800 kg

Úterý 4. ledna 1944

*Aspera perpessu fiunt iucunda relatu.** Když jsem jako dítě nemohl spát, často jsem se setmělou zahradou provoněnou jasmínem a zimolezem potají plížil nahoru ke včelínu u skály. Bříšky prstů jsem se dotýkal zašlých smrkových prken, obezřetně jsem poklepával na dřevo, mluvil s včelkami, přikládal jsem ucho k česnu a čekal na jejich odpověď. Naslouchal jsem podrážděnému bzučení, jež se záhy poté, co se včely sladily, zase proměnilo v tiché, souzvučně pulzující šumění, které znělo důvěrně a útěšně. V létě jsem někdy i usnul na zemi před včelínem a teprve zrána mě probudil bzukot vylétajících včel.

* *Co bylo těžké vytrpět, o tom se snadno vypráví.*

Středa 5. ledna 1944

Když na konci 19. století v našem regionu znovu vzkvétala těžba olova, táhlo to selské synky k práci v dolech, protože se tam víc vydělávalo. Do kraje kolem Urftu tehdy přicházeli horníci z mnoha zemí; usadili se se svými rodinami v městečku Kall a jeho okolí a tisíce dělníků brzy hledaly v podzemí olověnou rudu, manganové konkrece a stříbro. Následovaly sloje a razily do země stále delší a hlubší štolly, a časem tak vznikl obrovský, dnes již zapomenutý labyrint šachet a chodeb. Na zemském povrchu, na někdejších pastvinách i orné půdě, se nakonec vypínaly haldy strusky a jedovatého olověného písku. Z jedné zemědělské vsi na březích Urftu se tehdy během několika let stalo hornické městečko s kulturním domem, knihovnou, gymnáziem, reálkou a průmyslovou školou i vlakovým spojením, odkud se vytěžená a přetavená ruda dopravovala k moři a potom dál až do Brazílie a na Nový Zéland. Také otec se po návratu domů z první světové války stal horníkem v jednom z mnoha olověných dolů. A vedle toho, jak už jsem zmínil, dál skromně hospodařil a choval včely. I já ještě držím prasata, slepice a jednoho koně, rýnského chladnokrevníka, který mi slouží při převozu úlů na včelí pastvu. Když se rodiče vzali, postavil otec na pozemku při okraji vsi dům z červeného pískovce, který vylámal ze skály na konci zahrady a rozsekal na kvádry. Dům stavěl několik let a krátce po jeho dokončení jsem se narodil. Těsně u pískovcových skal umístil otec nový včelín, hned vedle kůlny, kde měl dílnu s nářadím a kde v posledních letech života sedával ve starém křesle a věnoval se kresbě včel – sběraček, stavitelek, strážkyň, královn, jejího

dvora se služebnictvem a vypasenými, žádostivými trubci. Za celý život nakreslil otec tolik obrázků svých včel, jako by si předsevzal, že každíčkou zpodobní do posledního detailu, jako by každá z nich byla jedinečné individuum. Až do smrti črtal podivné, sotva rozpoznatelné skici, které měly zřejmě zachycovat pohyby včel v zimním úlu nebo tajemné tance ve vlhém jarním povětří před jejich příbytky.

Čtvrtek 6. ledna 1944

Tři králové

Každé ráno vstávám v pět hodin, stejně jako dřív, když jsem ještě učil ve škole, uvařím si meltu, sním pár krajíčků žitného chleba s margarínem a akátovým medem z poslední sklizně. Rybízovou šťávou zapiju antiepileptika (luminal). Potraviny a léky jsou od začátku války na přiděl a dostanou se jen na lístky. Otcův pes sedí vedle mě; je to staříčkový umírněný hafan s prošedivělým čenichem. Doprovází mě, když jdu ven, chodí za mnou všude. Po snídani nakrmím v chlévě vedle stodoly prasata, koně vyvedu na pastvinu a pak jdu k zimním včelám, abych odstranil sníh z česen, kterými včely vlétají do úlu. Tyto vletové otvory musejí zůstat volné, aby v úle mohl cirkulovat vzduch.

Úkolem právě žijících zimních včel je ohřívat, chránit a krmit larvy nové generace, která přijde na jaře, a zajistit tak přežití celého včelstva. V chladném ročním období udržují včely v chomáči stabilní teplotu zhruba kolem dvaceti stupňů, což zaručuje, že královna ani ony samy neumrzou. Včelám stačí k přežití dva dobře izolované rámy, v nichž se semknou k sobě do zimního chomáče. Ustavičným chvěním hrudních svalů odpojených od křídel si vyrábějí potřebné teplo, neustále mění své místo v chomáči, takže si každá jednou vychutná i požitek z vyšší teploty uprostřed společenstva. Včely spolupracují ve velmi komplexních systémech. Nemohou celé včelstvo nově uspořádat, nemohou jednoduše zabít královnu a svolat republiku. Potřebovaly miliony let, než se zorganizovaly do současného režimu.

Ve včelstvu se vše zdá být zařízené tím nejlepším způsobem s ohledem na přežití a blaho celku. Již Vergilius miloval včely a vážil si jich, připisoval jim píli a umělecké nadání, protože si staví krásné plástve. V jejich uspořádání spatřoval dokonce vzor pro římské impérium; velebil jejich odvahu v boji, kterou srovnával s odvahou statečných římských vojáků. Včely však nejsou agresivní, nikdy by nedobývaly jiná společenstva a nepodmaňovaly by si je; jsou mírumilovné, necítí-li se v ohrožení.

Sobota 8. ledna 1944

V Kroppelnu, borovicovém háji na jihozápadě Kallu, neda-
leko mých nejlepších včelích pastvin, byl včera, pět dnů po
havárii Mitchellu, objeven v koruně jedné borovice americk-
ký padák. Jednomu členu osádky se zřejmě podařilo unik-
nout z neovladatelného stroje, pak ale nejspíš zůstal viset
s padákem ve větvích. Odsud se americký letec zřejmě do-
kázal vymanit a uprchnout, nebo ho někdo vysvobodil. Jis-
tě se ještě někde skrývá. Pátrací četa sledovala stopy; v obci
a okolí byla nasazena vojenská policie, která systematicky
pročesávala každý kout. Skutečnost, že byly objeveny sto-
py dvou mužů, a přitom u zříceného letadla našli pět mrt-
vých, připouští domněnku, že jeden voják přežil a někdo
z místních mu pomáhal. Pátrací akce trvala do soumraku;
hledání probíhalo dokonce i v bývalé těžební oblasti, v ne-
bezpečných místech prostoupených tajemnými podzem-
ními chodbami a štolami. Jako dítě jsem si tam s bratrem
v jeskyních často hrával. Pátrací čety se do těch míst vydá-
vají jen velmi zdráhavě, stále totiž hrozí, že se tam člověk
propadne do některé z nesčetných podzemních chodeb, do
větrací šachty či skrytého závrtu. Protože se můj dům na-
chází nedaleko místa dopadu zříceného letounu, objevila
se večer pátrací četa i u mě. Pět četníků se samopaly pro-
hledávalo všechny místnosti, stodolu i kůlnu, která se krčí
hned vedle včelína u pískovcových skal. Porozhlédli se i v mé
malé knihovně, jeden zapnul rádio a otáčel všemi knoflí-
ky. Nenašli nic. Všechny zakázané knihy jsem již před lety
schoval v policích zdejší veřejné knihovny, kde si jich jistě
nikdo nevšimne. Nejdůležitější věci jsou ovšem bezpečně

ukryty spolu s mými každodenními zápisky ve dvojité pod-
laze jednoho včelího úlu.

Teď v zimě musím výjimečně pracovat víc já než mé včelky; v mrazivém období se soustředí jen na přežití, a to pro ně v prvé řadě znamená přečkat chlad. Včelstvo je jako organismus, který se na jaře nadechne, v létě vydechne a na podzim a v zimě odpočívá. Oproti tomu já musím v tomto chladném ročním období ledacos připravit na další sezonu. Ponejvíc pracuji v kůlně vedle včelína, kde mám při ruce vše na vytáčení medu a truhlaření kolem úlů. Bývá třeba opravit a nově natřít nástavky. Navíc musím dávat pozor i na spoustu jiných věcí, například na zavíječe, což je drobný motýl, jehož samičkám se vždycky nějak podaří proniknout do úlu; nakladou vajíčka do plástů a přetáhnou je hustou pavučinou. Proto i v zimě včelstva pravidelně kontroluji. Od kolegů v poslední době stále častěji slýchám, že jim včely trpí nosematózou, kterou způsobuje hmyzomorka, parazit napadající zejména žaludek a střeva dělnic, a vymírají kvůli tomu celá včelstva. Prof. dr. Karl von Frisch se domnívá, že příčinou trvalého snižování počtu včel v úlu je napadení létavek mikroby. Jsou-li včely takto postižené, už se nevracejí ze sběru medu a umírají daleko od úlu; možná při tomto onemocnění ztratí orientaci a nenajdou cestu, bloudí pak z květu na květ, až nakonec uhynou vyčerpáním. Protože se tak do úlu vrací už mnohem méně včel, je i donáška potravy mnohem menší, což společně s dalšími následky úbytku včel může vést k vyhladování včelstva. Karl von Frisch je židovského původu; jeho výzkum včel a jejich nemocí musí být pro nacisty mimořádně důležitý, jinak by ho nenechali působit dál na univerzitě. U svých včel jsem napadení hmyzomorkou

díkybohu ještě nezaznamenal. Mnozí kolegové uvádějí, že jim tuto zimu některá včelstva během krátké doby vymřela. A tak si říkám, jestli jsou mé včelky nahoře u starých vápenek ještě zdravé. Teď je tam u hranic nemůžu kontrolovat, s koňským povozem bych byl na cestě skoro celý den; v zimě tato včelstva většinou ponechávám jejich osudu, a možná právě proto jsou odolnější než včelky tady v údolí.

Úterý 11. ledna 1944

Odpoledne se vypravím do města do kavárny Blasius; říkám do kavárny, ale mají tam jen malé, útulné posezení u okna nedaleko pultu s prodejem pečiva. Prodavačka stojí za pultem a dívá se na mě. Jednou se mě zeptala, co si to píšu do notesu. Odpověděl jsem jí, že si dělám zápisky o včelách, musím si denně vést záznamy stejně jako obchodníci, včely jsou mí zaměstnanci, vyrábějí med a já ho prodávám a starám se o ně. Prodavačka je poněkud naivní, ale dobromyslná osoba, má malý rozštěp rtu a mluví nosem; někdy si povídá sama se sebou a počítá chleby nebo si něco tiše pobrukuje. Sedávám tu rád, popíjím meltu, dívám se na dlážděné náměstí se starou kašnou z porézního vápence a s přilehlými krámkami. Nedaleko se nachází knihovna; vedle mizí ulička mezi kostelní zdí a nízkými domky, které mají v průčelí balkony s kovaným zábradlím.

V knihovně při každé návštěvě ověřuji, jestli tu na mě nečeká zpráva. Toto pravidlo nesmím za žádnou cenu porušit. Tajné lístečky bývají zastrčeny v jednom ze svazků vázaných v hovězině, který uvádí množství vytěženého oliva a platy dělníků v letech 1850–1888; o tyto bezcenné číselné sloupce se nikdo nezajímá.

Po práci v knihovně pokaždé zajdu do hostince u hučícího jezu, který teď musí vést moje sestřenice Sanny úplně sama. Její muž Vallentin narukoval před třemi lety do wehrmachtu a bojuje na východě. Sanny o něm už dlouho neslyšela a dělá si velké starosti; byli svoji právě rok, když Vallentina povolali. Ona jediná ví, že převážím Židy k belgickým hranicím a něco si tak přivydělám. Za transport

žádám dvě stě říšských marek na osobu – na prvním místě jsou přece vždycky peníze a teprve pak ctnost –, já ale potřebuji hodně peněz na antiepileptika; za války jsou léky jen těžko k dostání, zvlášť pro někoho, jako jsem já, kdo nemá pro národ žádnou cenu, kdo je podle ideologie režimu příživník a měl by být vlastně zlikvidován.

I přes den teď stále častěji slyším nepřátelská letadla. Bombardovací letouny Martin B-26 Marauder, také lightningy, marylandy a lancastery. Rozpoznám je podle jejich zvláštního zvuku. Jsou to velké bojové letouny, které budou shazovat bomby nad městy a průmyslovými zónami Porúří. Létají tak vysoko, že je člověk pouhým okem ani nezaznamená, jen ve slunečním světle se tu a tam zablýsknou v prolukách mezi mraky jako stříbrné hvězdy.

Středa 12. ledna 1944

Nebe je šedé jako beton, mračna visí nízko, až se člověk bojí, že do nich někde daleko na horizontu narazí. Dnes kvůli husté oblačnosti nejsou ve vzduchu nepřátelská letadla vidět, válka je tu však pořád; strašlivý démon, který existuje od počátků lidstva, číhá skrytý v koutě a může kdykoli nečekaně vyrazit, aby se slepou zuřivostí zhanobil přírodu i její tvorstvo.

Nejdu jako jindy touto dobou do kůlny opravovat nástavkové úly, ale sedím u okna za psacím strojem, sním, toužím po tom, až včelky znovu vyletí, budou sbírat nektar a pyl z květů, až se budou jejich malá tílka blýskavě mihotat ve slunečním světle a já, usazený na nízké stoličce u česna, budu naslouchat jejich bzučení. Prsty se mi třesou, když to píši, pociťuji závrať, po níž dříve často následoval epileptický záchvat. Venku víří sněhové vločky, stíny větví se vznášejí nad bílou krajinou; jedna ze zdivočelých koček ze stodoly se plíží zahradou a mizí za včelínem. Čím dál tím víc mám pocit, že žiji v obrovském chladném prostoru, z něhož pro mě není úniku, v němž mé vzpomínky zvolna ustrnou. Začal jsem tím, že si do svého včelího deníku zapisuji i důležité zážitky a nejtajnější myšlenky. *Arduum videtur res gestas scribere.** Ano, zapsat pravdu bývá nebezpečné a obtížné. Ale já své zápisky věnuji jen včelám, neboť vím, že mi rozumějí a nikdy mě nezradí.

* *Úloha autora historických spisů připadá mi zvláště obtížná a nepříjemná.*

Čtvrtek 13. ledna 1944

Dnes jsem ani nezašel do knihovny, ačkoli tam na mě možná čekala nějaká uložená zpráva. Převážím k hranicím už jen pár uprchlíků, úniková cesta je v posledních letech čím dál nebezpečnější. Před válkou jezdíval každý, kdo musel nelegálně z Říše, linkovým autobusem do Losheimu nebo do Prümü. Nedaleko hranic vystoupil, přeskočil příkop u silnice a přes pole a louky utíkal za svobodu. Po anexi Belgie tato možnost padla, organizace však našla jinou, komplikovanější, nicméně relativně bezpečnou cestu. Zaráží mě, že pořád ještě mluvím o hranicích, i když už vlastně neexistují. Když se teď objeví uprchlíci, je v knize, kterou právě čtu, tužkou při okraji vepsaná signatura. Nevím, kdo signaturu do knížky píše; každopádně je pokaždé na určité stránce a já ji vygumuju, hned jak se mi vryje do paměti. Pod touto signaturou pak najdu lístek s informacemi o místě setkání, čase a počtu uprchlíků. Jakmile uprchlíky na daném místě vyzvednu, zavedu je oklikou přes bývalou těžební oblast do úkrytu, do tajné sluje pod Sloní hlavou, kam se sice dá přímo od mého domu dojít i mnohem kratší cestou, ale to by bylo také mnohem nebezpečnější. Stejně jako myší hnízdo má i moje jeskyně několik vchodů. V dětství jsem s Alfonsem náhodou objevil přístup také z naší zahrady, a navždy to zůstalo naším tajemstvím. Uprchlíci zůstávají schovaní v úkrytu, dokud nedostanu pokyn, že je mám přivést k hranicím. Musím dorazit k rozvalinám římských vápenných pecí v příhraničí ještě před rozedněním, než včely začnou vylétat za sběrem. Převoz včelstev se může uskutečnit jen od večerních hodin do následujícího rána. Uprchlíci během

noční jízdy sedí skrčení v úlech, které jsem sám vyrobil; kolem nich pak umísťuji nástavky se zvlášť bodavými včelstvy. Loni v létě jsem převážel jedno děvče. Cestou mě zastavili polní četníci. Vysvětloval jsem, že vezu své včely na louky u hranic, že je musím převážet v úlech v noci, protože přes den vylétají za sběrem; tím pádem je možné přemísťovat je z jednoho stanoviště na druhé jedině po setmění, když jsou všechny zase zpět v úlu. Četníci se zpravidla s mým vysvětlením spokojí a ani nechtějí úly otevřít; pouze předložím průchodku a mohu pokračovat v cestě. Tenkrát ale povoz kontrolovali, žádali, abych otevřel všechny nástavky. Varoval jsem je před útokem včel vyrušených z jejich klidu, četníci přesto dál trvali na tom, že se chtějí do úlů podívat. Pobíhali se samopaly kolem vozu a pořád na mě svítili, zatímco jsem nadzvedával rámký z nástavků. Vtom začaly proudit ven tisíce včel a formovaly se do velkého tmavého roje. Děvče bez hnutí sedělo ve svém úkrytu. Včely hledaly královnou a vlétly do úlu, v němž se krčila dívka. Brzy ji obklopily, že ji nebylo vidět. Když se včely rojí, nejsou agresivní, chtějí jen za svou královnou a nemají v úmyslu nic jiného než ji ochránit, protože bez ní je jakékoli včelstvo ztracené a uhynie. Dívce jsem z opatrnosti přichytil k šatům natáčky s královnami.